

تفکر نقادانه برای مشاوران و روان‌شناسان

با تدریس: دکتر حامد صفایی پور

دکتری فلسفه علم از دانشگاه تربیت مدرس تهران

مربی مهارت تفکر نقادانه

مدت زمان :

- ۴ کارگاه؛ هر کارگاه ۴ ساعت

مخاطبان

- مشاوران ایرانی
- روان‌درمانگران
- دانشجویان روانشناسی مشاوره
- سایر متخصصان سلامت روان

هدف اصلی :

توانمندسازی مشاوران و روان‌درمانگران بر اساس الگوی ارتقا تفکر نقادانه پل-الدر (Paul-Elder Critical Thinking Framework) برای اینکه:

- چارچوب تفکر نقادانه پل-الدر (Paul-Elder Framework) را عمیقاً درک کنند
- آن را در استدلال بالینی (Clinical Reasoning) به کار بگیرند
- از آن برای بهبود مفهوم‌سازی مورد (Case Conceptualization)، پرسشگری درمانی، قضاوت اخلاقی، سوپرویزن و بازاندیشی حرفه‌ای استفاده کنند
- تفکر نقادانه را در مراجعان تقویت کنند البته بدون آنکه فضای درمانی به چالش‌گری خشک یا تقابل تبدیل شود

فلسفه آموزشی کارگاه

تفکر نقادانه در این کارگاه به عنوان موارد زیر معرفی نمی‌شود:

- حمله منطقی
- بحث و جدل
- شکاکیت صرف
- برتری فکری

تفکر نقادانه در این کارگاه به عنوان موارد زیر معرفی می‌شود:

- همدلی منضبط (Disciplined Empathy)
- استدلال بالینی تأملی (Reflective Clinical Reasoning)
- فروتنی فکری در درمان (Intellectual Humility)
- آگاهی از فرض‌ها (Assumption Awareness)
- محافظت در برابر سوگیری‌های شناختی در درمانگر و مراجع

برای مشاوران، این چارچوب تبدیل می‌شود به:

- ابزار فراشناختی برای سوپرویزن (Metacognitive Supervision Tool)
- سیستم تشخیص سوگیری (Bias Detection System)
- روش پرسشگری درمانی (Therapeutic Questioning Method)
- مدل بازاندیشی اخلاقی (Reflective Ethics Model)

انتظار می‌رود در پایان این کارگاه شرکت‌کنندگان بتوانند:

از جهت دانشی

- ریز-بخش‌های یک فکر (Elements of Thought) را توضیح دهند
- استانداردهای فکری (Intellectual Standards) را در گفت‌وگوهای درمانی به کار ببرند
- خصیصه‌های فکری (Intellectual Traits) را در عمل درمانی تشخیص دهند

از جهت مهارت‌های بالینی

- روایت‌های مراجعان را به شکل همدلانه اما نقادانه تحلیل کنند
- فرض‌های پنهان در مفهوم‌سازی مراجع را تشخیص دهند
- بین تفسیر (Interpretation) و شواهد (Evidence) تمایز قائل شوند
- کیفیت پرسشگری درمانی یا پرسشگری سقراطی (Socratic Questioning) خود را بهبود دهند
- سوگیری‌های شناختی درمانگر را کاهش دهند

از جهت بازاندیشی حرفه‌ای

- تفکر خود را در حین جلسه درمانی پایش کنند
- استدلال هیجانی (Emotional Reasoning) و جزمیت نظری (Theoretical Rigidity) را شناسایی کنند
- قضاوت بالینی منصفانه (Fair-Minded Clinical Judgment) را تمرین کنند

تیزفکری
اندیشیدن
آموختن است!

برنامه درسی

کارگاه نخست: اندیشیدن درباره اندیشیدن در فرایند درمان

بخش اول – آغاز کارگاه و باز تعریف تفکر نقادانه (۱۵+۶۰ دقیقه)

اهداف: به چالش کشیدن برداشت‌های نادرست درباره تفکر نقادانه.

پرسش‌های بحث:

- وقتی درمانگران تفکر نقادانه را کنار می‌گذارند چه اتفاقی می‌افتد؟
- آیا همدلی بدون استدلال منضبط ممکن است؟
- چگونه درمانگران در سوگیری نظری (Theoretical Bias) گرفتار می‌شوند؟

فعالیت:

- بحث گروه‌های کوچک: یک موقعیت مشاوره‌ای را توصیف کنید که در آن فرض‌های نادرست باعث سوءفهم شدند.

بخش دوم – معرفی چارچوب ارتقا مهارت تفکر نقادانه پل-الدر (۳۰ دقیقه)

معرفی سه بخش اصلی مدل:

- ریز-بخش‌های فکر (Elements of Thought)
 - معیارهای فکری (Intellectual Standards)
 - فضیلت‌های فکری (Intellectual Virtues)
- * نکته مهم: این مفاهیم با مثالی از چگونگی «معماری یک استدلال بالینی» معرفی می‌شوند.

بخش سوم — بخش‌های فکر در اتاق درمان (۶۰ دقیقه)

ریز بخش	نمونه کاربرد در معماری استدلال بالینی	فعالیت متناظر
۱ هدف (Purpose)	- درمانگر دقیقاً چه هدفی دارد؟	تحلیل اهداف پنهان در مداخلات درمانی.
پرسش اصلی (Question at Issue)	- چرا این مراجع اضطراب دارد؟ - چه چیزی افسردگی را حفظ می‌کند؟ - تعارض فعلی چه معنایی دارد؟	بازنویسی پرسش‌های مبهم درمانی به پرسش‌های دقیق.
اطلاعات (Information)	داده (Data) تفسیر (Interpretation)	تفکیک «واقعیت‌ها» از «فرض‌های بالینی»
تفسیر و استنباط (Interpretation and Inference)	- زخم‌های دلبستگی (Attachment Wounds) - طرحواره‌ها (Schemas) - انگیزه‌های ناهشیار - الگوهای تروما	ارائه چند تفسیر متفاوت برای یک جمله مراجع.
مفاهیم (Concepts)	- دلبستگی (Attachment) - تحریف‌های شناختی (Cognitive Distortions) - مکانیزم‌های دفاعی (Defense Mechanisms)	چگونه جهت‌گیری نظری (Theoretical Orientation) بر ادراک درمانگر اثر می‌گذارد.
فرض‌ها (Assumptions)	- بینش باعث تغییر می‌شود - بیان هیجان همیشه سالم است - مراجع واقعاً می‌خواهد تغییر کند	شناسایی فرض‌های پنهان درمانگر.
پیامدها و نتایج (Implications and Consequences)	- اثر بر چسب‌گذاری - ایجاد وابستگی - آسیب‌شناسی افراطی - پیامدهای خانوادگی	اگر مفهوم‌سازی من اشتباه باشد چه پیامدی دارد؟
نقطه نظر (Point of View)	- دیدگاه درمانگر - دیدگاه مراجع - دیدگاه خانواده - زمینه اجتماعی ایران	کاربرد نظریه‌های غربی در زمینه فرهنگی ایران.

بخش چهارم — جمع‌بندی و تمرین (۳۰ دقیقه)

- تحلیل یک مورد کوتاه با استفاده از همه عناصر تفکر.
- تکلیف: هر شرکت‌کننده یک موقعیت درمانی واقعی (بدون ذکر هویت) برای جلسه دوم بیاورد.

برنامه درسی

کارگاه دوم

معیارهای فکری در استدلال بالینی: چگونه کیفیت تفکر درمانی را ارزیابی کنیم؟

بخش اول — مرور جلسه نخست از طریق تحلیل یک مورد بالینی (۳۰ دقیقه)

بخش دوم — معرفی و بررسی دقیق استانداردهای فکری (۶۰ دقیقه)

- وضوح (Clarity)
- درستی (Accuracy)
- دقیق بودن (Precision)
- ربط (Relevance)
- عمق (Depth)
- وسعت (Breadth)
- منطق (Logic)
- اهمیت (Significance)
- انصاف (Fairness)

بخش سوم — کاربردهای عملی در اتاق درمان (۹۰ دقیقه)

زمینه‌های کاربرد:

- مفهوم‌سازی مورد (Case Conceptualization)
- گفت‌وگوی سقراطی (Socratic Dialogue)
- تحریف‌های شناختی (Cognitive Distortions)
- سوپرویزن (Supervision)
- تصمیم‌گیری اخلاقی (Ethical Decision-Making)

بخش چهارم — نقش‌آفرینی (Role Play) ۳۰ دقیقه

برنامه درسی

کارگاه سوم

فضیلت‌های فکری در درمانگر یا درمانگر به عنوان متفکر نقاد

بخش اول – فضیلت‌های فکری در درمان (۹۰ دقیقه)

- فروتنی فکری (Intellectual Humility)
- ممکن است من این مراجع را اشتباه فهمیده باشم
- غرور درمانگر
- قطعیت زودهنگام

- شجاعت فکری (Intellectual Courage)
- مواجهه با الگوهای ناکارآمد
- پرداختن به موضوعات تابو
- به چالش کشیدن فرض‌های فرهنگی با احتیاط

- همدلی فکری (Intellectual Empathy)
- همدلی یعنی درک جهان بینی دیگران هم از نظر
- منطقی و هم عاطفی

- صداقت فکری (Intellectual Integrity)
- آیا همان استانداردهایی را که برای مراجع دارم برای
- خودم هم به کار می‌برم؟
- آیا شواهد را گزینشی تفسیر می‌کنم؟

- پشتکار فکری (Intellectual Perseverance)
- مقاومت مراجع
- ابهام
- عدم قطعیت

- استقلال فکری (Intellectual Autonomy)
- وابستگی کورکورانه به مکاتب درمانی
- «گوروگرایی» در روان‌درمانی

اعتماد به عقلانیت (Confidence in Reason) تعادل میان:

- همدلی هیجانی
- استدلال منضبط

انصاف فکری (Fair-Mindedness) بحث درباره:

- سوگیری درمانگر
- جزمیت ایدئولوژیک
- پیش‌داوری تشخیصی

بخش دوم — سوگیری‌های شناختی درمانگران (۶۰ دقیقه)

نمونه‌ها:

- سوگیری تأییدی (Confirmation Bias)
- استدلال هیجانی (Emotional Reasoning)
- فانتزی نجات‌دهنده (Rescue Fantasy)
- همانندسازی افراطی (Overidentification)
- تونل نظری (Theoretical Tunnel Vision)
- لنگر تشخیصی (Diagnostic Anchoring)

تمرین: هر شرکت‌کننده سوگیری‌های رایج خود را شناسایی می‌کند.

بخش سوم — تحلیل مورد پیچیده (۷۵ دقیقه)

گروه‌ها یک مورد درمانی پیچیده دریافت می‌کنند.

وظیفه:

تحلیل مورد با استفاده از:

- ریز-بخش‌های تفکر (Elements of Thought)
- معیارهای فکری (Intellectual Standards)
- فضیلت‌های فکری (Intellectual Traits)

و ارائه تحلیل گروهی.

بخش چهارم — برنامه توسعه فردی (۳۰ دقیقه)